

คู่มือการทำงานในห้องปฏิบัติการ
(Manual of Laboratory Safety)

โดย

งานอนุรักษ์ และวิจัย กลุ่มงานสัตวแพทย์ อนุรักษ์ และวิจัย

ฝ่ายบริหารจัดการสัตว์ สำนักงานเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี

คำนำ

ความปลอดภัยในห้องปฏิบัติการมีความสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติงานอย่างมาก เพื่อเป็นการป้องกันอุบัติเหตุที่ อาจเกิดขึ้นได้กับผู้ปฏิบัติงานผู้ร่วมงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดจนป้องกันความเสียหายจากอุบัติเหตุที่อาจก่อให้เกิดความสูญเสียและเสียหายต่อเครื่องมือทางห้องปฏิบัติการและสิ่งแวดล้อม

คู่มือฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับการทำงานในห้องปฏิบัติการและงานวิจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มีการจัดการความปลอดภัยในห้องปฏิบัติการได้อย่างถูกต้องตามมาตรฐานสากล และความปลอดภัยสำหรับผู้ปฏิบัติงาน

จัดทำโดย

นันทนา โปธาคำ

วัตถุประสงค์ในการจัดทำคู่มือการทำงานในห้องปฏิบัติการ

1. เพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในห้องปฏิบัติการ รวมทั้งผู้เยี่ยมชม
2. เพื่อเตรียมอุปกรณ์ด้านความปลอดภัยให้พอเพียงต่อผู้ปฏิบัติงานในห้องปฏิบัติการ
3. เพื่อลดโอกาสในการสัมผัสต่อสารเคมีให้อยู่ในระดับต่ำที่สุด
4. เพื่อลดความเสี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุสารเคมีขึ้นในห้องปฏิบัติการ
5. เพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อมจากมลพิษสารเคมี และของเสียที่เกิดจากสารเคมีอันตราย
6. เพื่อให้มีการตรวจสอบความปลอดภัยในห้องปฏิบัติการอย่างสม่ำเสมอ

การแต่งกายของเจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ

ควรใส่เครื่องแต่งกายให้รัดกุม และเหมาะสม ไม่ควรใส่เสื้อผ้าหลวม ผ้าคลุมผม ควรใส่เสื้อกาว แขนยาวตลอดเวลาที่ปฏิบัติงาน เพื่อป้องกันการกระเซ็นและปนเปื้อนของสารเคมี ไม่ควรใส่กางเกงขาสั้น หรือกระโปรงสั้น รวมทั้งไม่ควรใส่รองเท้าแตะในการปฏิบัติงาน ไม่ควรสวมเครื่องประดับในระหว่างปฏิบัติงาน เพราะอาจได้รับการปนเปื้อนของสารเคมี

เมื่อต้องปฏิบัติงานกับสารเคมีอันตรายควรสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันที่เหมาะสม (Personal protective equipment) เช่น เมื่อต้องปฏิบัติงานกับสารเคมีที่มีฤทธิ์กัดกร่อน ควรใส่ถุงมือที่เหมาะสม และสามารถป้องกันการซึมผ่านของสารเคมีนั้นได้ ใส่แว่นตาเพื่อป้องกันการกระเซ็นของสารเคมีเข้าตา

อย่างไรก็ตามควรถอดคู่มือที่ใส่ระหว่างปฏิบัติงาน เมื่อต้องรับโทรศัพท์เพื่อป้องกันการปนเปื้อนของสารเคมี ไปยังอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งควรถอดเสื้อกาว เมื่อออกจากห้องปฏิบัติการเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของสารเคมีจากห้องปฏิบัติการ

อุปกรณ์ป้องกันร่างกายส่วนบุคคล

1. เสื้อกาวน์ (Laboratory Coat)

- เนื้อผ้าทำจากใยฝ้าย / ใยสังเคราะห์ที่ไม่ติดไฟง่าย
- ใช้สวมทับชุดปกติระหว่างปฏิบัติงาน
- ใช้ป้องกันการกระเด็นเปื้อนของสารเคมี
- ติดกระดุมเสื้อกาวน์ให้ครบเรียบร้อย
- ไม่ใส่เสื้อกาวน์ที่หลวมหรือรัดแน่นเกินไป
- ไม่ใส่เสื้อกาวน์ที่มีรอยฉีกขาด
- ควรซักทำความสะอาดเสื้อกาวน์สม่ำเสมอ
- ถอดเสื้อกาวน์ออกทุกครั้งเมื่อออกจากห้องปฏิบัติการ

2. ฝ้ายกันเปื้อนสารเคมี (Protective Coat)

- เนื้อผ้าทำจากหนัง/PVC ที่ทนต่อสารเคมี
- ใช้สวมทับเสื้อกาวน์อีกที
- ใช้ป้องกันการกระเด็นเปื้อนของสารเคมี
- ใช้ในการทำความสะอาดสารเคมีที่หก

3. ถุงมือ (Gloves)

- เลือกวัสดุของถุงมือ (vinyl, latex, nitrile) ให้เหมาะกับงาน
- ถุงมือกันกรด-ด่าง สารพิษ
- ถุงมือจับของร้อน/เย็น
- ถุงมือจับของมีคม
- ถุงมือสำหรับงานซักล้าง
- ตรวจสอบสภาพก่อนใช้ทุกครั้ง
- ก่อนถอดถุงมือออกควรล้างมือก่อน
- ถอดถุงมือก่อนออกจากห้องปฏิบัติการเสมอ
- ขณะใส่ถุงมือไม่ควรจับ ลูกบิดประตู โทรศัพท์ ปากกา เป็นต้น

4. อุปกรณ์ป้องกันตา

- แว่นตานิรภัย (Safety glasses) มีเลนส์ที่ทนการกระแทก
- แว่นตากันไอระเหย (Goggle)

5. หน้ากากคลุมหน้า (Face Shield)

- ใช้ป้องกันดวงตา และใบหน้า

6. หน้ากากป้องกันฝุ่น และไอระเหย (Respiratory mask)

- ใช้ป้องกันฝุ่น และไอระเหยที่อันตรายต่อทางเดินหายใจ
- หน้ากากควรกระชับพอดีกับใบหน้า
- ต้องเลือกชนิดตัวกรองให้เหมาะสม
- เปลี่ยนตัวกรองตามอายุการใช้งาน
- ควรทำความสะอาดอย่างเหมาะสม ตามกำหนดเวลา

ข้อปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทั่วไป

- 1) สวมแว่นตานิรภัย (safety glasses) และเสื้อคลุมปฏิบัติการขณะทำงานภายในห้องปฏิบัติการ
- 2) สวมรองเท้าที่เหมาะสมขณะทำปฏิบัติการโดยสามารถปกป้องเท้าได้ทั้งหมด ห้ามสวมรองเท้าแตะและรองเท้าส้นสูงเกิน 2 นิ้ว
- 3) รวบรวมให้เรียบร้อย ห้ามใส่หมวกหรือผ้าพันคอ
- 4) ห้ามสูบบุหรี่ภายในอาคาร
- 5) ไม่อนุญาตให้เก็บอาหาร รับประทานอาหาร ดื่มน้ำ รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่เสี่ยงต่อการรับสารเคมีเข้าสู่ร่างกายในห้อง ปฏิบัติการ
- 6) ในขณะที่ทำงานภายในห้องปฏิบัติการ อย่าปิดล้อมประตูทางเข้า-ออกทั้งหมด
- 7) ตรวจสอบการปิดน้ำ ไฟ และวาล์วแก๊สทุกครั้งหลังการใช้งาน และตรวจสอบอีกครั้งก่อนออกจากห้องปฏิบัติการเพื่อให้แน่ใจว่าน้ำ ไฟ และวาล์วแก๊สถูกปิดสนิท
- 8) การตั้งการทดลองทิ้งไว้โดยไม่มีการเฝ้าระวังต้องมีคำแนะนำระบุไว้ว่าทำอะไร ติดชื่อและหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ทดลอง และบอกอย่างชัดเจนว่าให้ทำอะไรเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน ถ้าเป็นการทดลองที่ตั้งข้ามคืนและมีความเสี่ยงสูงต้องได้รับ อนุญาตจากอาจารย์ผู้รับผิดชอบก่อน
- 9) ผู้ปฏิบัติงานในห้องปฏิบัติการจะต้องทราบข้อมูลเรื่องความปลอดภัย การป้องกันอันตรายจากสารเคมีอันตรายที่อาจเกิด จากการปฏิบัติงาน การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ข้อมูลการจัดการสารอันตรายเมื่อเกิดอุบัติเหตุจากเพลิงไหม้ และจากการหก รั่วไหล รวมถึงการจัดการของเสียที่เกิดขึ้น
- 10) ก่อนทำงานกับสารอันตรายหรือสารมีพิษ ควรมีการศึกษาข้อมูลจาก MSDS หรือแหล่งอ้างอิงอื่น และเตรียมแผนการ ป้องกันไว้ล่วงหน้า และหากมีข้อสงสัยใดๆ ให้ถามอาจารย์ผู้ดูแลหรือกรรมการความปลอดภัย
- 11) ห้ามทำการทดลองใดๆ ที่ยังไม่ได้ประเมินความเสี่ยงอย่างถี่ถ้วน
- 12) ให้มีการรายงานอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นทุกครั้งเป็นลายลักษณ์อักษรแก่ผู้ดูแลห้องปฏิบัติการและประธานคณะกรรมการความปลอดภัย เพื่อเป็นข้อมูลในการป้องกันการอุบัติเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นอีก
- 13) การทิ้งสารเคมีต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในคู่มือความปลอดภัย
- 13) ตรวจสอบสภาพของอุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิดอย่างสม่ำเสมอ อุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิดที่ไม่ได้ใช้งานต้องปิดสวิตซ์และดึงปลั๊กไฟออก การใช้ตลับต่อสายไฟ ให้ใช้ชนิดรางที่มีฟิวส์สำหรับตัดไฟเมื่อเกิน 10 Amp และห้ามใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเกินกำลังของปลั๊กไฟ หรือตลับต่อสายไฟฟ้า
- 14) รักษาห้องปฏิบัติการให้อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยต่อการทำงานอยู่ตลอดเวลา คณะกรรมการความปลอดภัย จะดำเนินการ ตรวจสอบเป็นระยะ โดยอาจไม่จำเป็นต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า
- 15) ถอดถุงมือ เสื้อคลุมปฏิบัติการ และล้างมือให้สะอาดก่อนออกจากห้องปฏิบัติการ

ความปลอดภัยในห้องปฏิบัติการ

ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำปฏิบัติการ และเครื่องมือวิทยาศาสตร์ต่างๆ เช่น อุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องแก้ว สารเคมีแก๊สชนิดต่างๆ รวมทั้งแก๊สเชื้อเพลิง อาหาร เลี้ยงเชื้อ เชื้อจุลินทรีย์ และสัตว์ทดลองสิ่งเหล่านี้ อาจทำให้เกิดอันตรายต่อบุคลากร หรือเกิดอุบัติเหตุ ที่ทำให้ทรัพย์สินของห้องปฏิบัติการเสียหายได้ ถ้าผู้ปฏิบัติการขาดความระมัดระวังหรือขาดความรู้ เกี่ยวกับอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้จากการทำปฏิบัติการ จึงควรมีการบริหารจัดการห้องปฏิบัติการ วิทยาศาสตร์อย่างเป็นระบบ และมีขั้นตอนการดำเนินงานที่มีแบบแผน เพื่อให้การทำปฏิบัติการมี ประสิทธิภาพและมีความปลอดภัยสูง แนวปฏิบัติบางประการที่เกี่ยวกับความปลอดภัยด้านต่างๆเป็น ดังนี้

1. ความปลอดภัยในการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า

การเกิดอันตรายจากกระแสไฟฟ้า อาจมีสาเหตุมาจากการติดตั้งอุปกรณ์ไฟฟ้าไม่ถูกต้อง การดูแลตรวจสอบไม่ทั่วถึงและเกิดจากการใช้ อุปกรณ์ไฟฟ้าในการทำปฏิบัติการ ข้อควรระวังด้านความปลอดภัยในการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเป็นดังนี้

1) การติดตั้งอุปกรณ์ไฟฟ้าในห้องปฏิบัติการ

- ควรติดตั้งอุปกรณ์ไฟฟ้าไว้ในบริเวณที่อยู่ห่างจากน้ำหรือสารไวไฟ
- ใช้ฟิวส์ที่มีขนาดเหมาะสมกับการใช้กระแสไฟฟ้าของอุปกรณ์ไฟฟ้าในห้องปฏิบัติการ ไม่ควรใช้ฟิวส์ที่มีขนาดสูงกว่ากระแสไฟฟ้าที่อุปกรณ์ไฟฟ้าต้องการมากเกินไป
- อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออุปกรณ์ไฟฟ้าบางชนิดที่ออกแบบให้มีเต้าเสียบ 3 ขา จะต้องใช้เต้าเสียบนี้ต่อกับเต้ารับที่มี 3 ช่องเท่านั้น เพื่อช่วยป้องกันอันตรายจากกระแสไฟฟ้า ลัดวงจร และความเสียหายกับอุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดนั้น

2) การดูแลตรวจสอบ

- ตรวจสอบการรั่วของกระแสไฟฟ้าอย่างสม่ำเสมอโดยทดสอบประสิทธิภาพ ของอุปกรณ์ตัดวงจรไฟฟ้าจากการมีกระแสไฟฟ้าลัดวงจร
- ตรวจสอบสายไฟและเต้าเสียบให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย ถ้าพบว่าฉนวนหุ้ม สายไฟฉีกขาดหรือเต้าเสียบชำรุดแตกหักจะต้องเปลี่ยนทันที

3) การปฏิบัติขณะใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า

- ควรใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าด้วยความระมัดระวัง เช็ดมือและเท้าให้แห้งทุกครั้งที่จะจับ ต้องอุปกรณ์ไฟฟ้า
- ถ้าต้องใช้สายไฟต่อจากเต้ารับเดียวกันหลายสายหรือจำเป็นต้องใช้ต่อพ่วง กันควรเลือกเต้ารับชนิดที่มีสวิตช์ เปิด-ปิด และไม่ต่อพ่วงเกิน 2 สาย
- ถอดเต้าเสียบอุปกรณ์ไฟฟ้าออกจากเต้ารับทุกครั้งที่จะเลิกใช้งาน

- อุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิดควรมีสัญญาณไฟที่แสดงว่าเครื่องกำลังทำงานอยู่ และถ้าเกิดความผิดปกติในระหว่างการใช้งานต้องหยุดการทำงานของอุปกรณ์นั้นทันที
- เต้าไฟฟ้าต้องมีขดลวดของเต้าไฟฟ้าอยู่ในเบ้าและไม่ชำรุดเสียหาย
- ต้องเปลี่ยนอุปกรณ์ไฟฟ้า สายไฟ สวิตช์ และเครื่องควบคุมอุณหภูมิที่ชำรุดทันที

2. ความปลอดภัยในการใช้แก๊สและสารไวไฟ

การใช้แก๊สและสารไวไฟจะต้อง มีวิธีการรักษาความปลอดภัยเป็นพิเศษมีการซักซ้อมความเข้าใจกับผู้ใช้ อย่างชัดเจน และต้องปฏิบัติ ตามวิธีการใช้ โดยเคร่งครัด การป้องกันอันตรายจากการใช้แก๊สและสารไวไฟมีข้อปฏิบัติดังนี้

- 1) ไม่นำถังแก๊สที่บวมเป็นสนิมหรือรั่วซึม มาใช้ในห้องปฏิบัติการ
- 2) สถานที่วางถังแก๊สต้องมั่นคงเป็นบริเวณที่อากาศถ่ายเทได้ดี และจะต้อง ตรวจสอบการรั่วของแก๊สเสมอ
- 3) ต้องจัดทำสัญลักษณ์เตือนอันตรายของสารไวไฟ และข้อปฏิบัติติดไว้ในสถานที่ วางถังแก๊ส
- 4) ให้ความรู้ในการใช้แก๊ส เช่น ก่อนเปิดวาล์วควรตรวจสอบสภาพของสายแก๊ส และหัวแก๊สเมื่อเลิกใช้แล้ว ต้องปิดวาล์วก่อนปิดเครื่องควบคุมความดันของแก๊สที่ใช้ทุกครั้ง
- 5) ต้องแน่ใจว่าแก๊สที่นำมาใช้ เป็นประเภทเดียวกับที่ระบุไว้ที่ถังแก๊สนั้นและต้องใช้ อุปกรณ์ควบคุมความดันแก๊สตามมาตรฐานของแก๊สชนิดนั้นด้วย
- 6) ต้องทำการปฏิบัติการที่ต้องใช้เปลวไฟด้วยความระมัดระวัง และต้องหลีกเลี่ยงที่จะอยู่ใกล้กับสิ่งที ก่อให้เกิดความร้อนหรือเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้ไฟลุกไหม้ขึ้น
- 7) กรณีเกิดไฟไหม้ ต้องรีบปิดตะเกียงแอลกอฮอล์ หรือท่อแก๊สทุกท่อทันที ปิดถัง แก๊ส แล้วนำสารไวไฟทุก ชนิดออกจากบริเวณนั้นให้เร็วที่สุด
- 8) ต้องมีเครื่องดับเพลิงอยู่ในบริเวณที่ใช้ได้ง่าย และมีทางออกฉุกเฉินที่เปิดได้ ตลอดเวลา
- 9) เมื่อมีสารติดไฟต้องแก้ไขสถานการณ์อย่างเหมาะสม ถ้าลุกลามเล็กน้อยให้ใช้ผ้า เปียกคลุมสิ่งนั้นไว้ ถ้า เสื้อผ้าลุกลติดไฟให้อนลงกลิ้งตัวกับพื้นหรือใช้ผ้าหนาห่มคลุมทับ และรีบนำ ผู้บาดเจ็บส่งโรงพยาบาลทันที

3. ความปลอดภัยจากรังสีและไอสารพิษ

อันตรายจากสารเคมีเป็นสมบัติ เฉพาะตัวของสารแต่ละชนิดสารบางชนิดมีพิษร้ายแรง ไอของสารอาจทำให้ระคายเคืองต่อดวงตาและ ระบบหายใจ บางชนิดเป็นสารกัมมันตรังสีที่ทำลายเนื้อเยื่อของสิ่งมีชีวิต อาจทำให้เนื้อเยื่อตายหรือ เปลี่ยนแปลงไปจนเกิดเป็นโรคมะเร็งได้ ผู้ที่ทำการปฏิบัติการจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับรังสีและไอสารพิษเป็นอย่างดี รู้จักวิธีใช้ อย่างปลอดภัย และมีวิธีป้องกันอันตรายจากสารเหล่านั้น ด้วยการป้องกันอันตราย จากรังสีและไอสารพิษ มีข้อควรปฏิบัติดังนี้

1) การทดลองที่มีควันพิษเกิดขึ้น จะต้องใช้ผ้ากรองควันพิษปิดจมูกและปาก ทำในตู้ควันที่อยู่ในบริเวณที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก

2) การทดลองที่ใช้หลอดเลเซอร์เป็นแหล่งกำเนิดแสง ต้องไม่มองที่ลำแสงโดยตรง และควรมีข้อความเตือนอันตรายติดไว้ที่หลอดเลเซอร์ พร้อมทั้งต้องชี้แจงถึงวิธีใช้ที่ถูกต้องก่อนการใช้งาน ถ้าเป็นไปได้ควรใช้แว่นกันเลเซอร์

3) การใช้สารกัมมันตรังสีในการทำการปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ควรเก็บสารกัมมันตรังสี ไว้ในปริมาณที่จำเป็นต้องใช้เท่านั้น และจะต้องขออนุญาตจากหน่วยราชการที่ควบคุมการใช้สาร กัมมันตรังสีด้วยพร้อมทั้งปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด ต้องเก็บสารกัมมันตรังสีไว้ในกล่องตะกั่ว ที่มีความหนาโดยรอบไม่น้อยกว่า 6 นิ้ว และการหีบสารกัมมันตรังสีจะต้องใช้อุปกรณ์ที่ออกแบบ เฉพาะเท่านั้น

4) ขณะทดลองเกี่ยวกับสารกัมมันตรังสี ผู้ทดลองจะต้องอยู่ไกลจากแหล่งกำเนิด กัมมันตภาพรังสีมากที่สุดและใช้ เวลาทดลองน้อยที่สุด ผู้ที่ทำการทดลองและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องมี เครื่องวัดกัมมันตภาพรังสีติดตัวไว้ ตรวจสอบปริมาณรังสีที่ได้รับตลอดเวลา เพื่อป้องกันการรับรังสีเกิน มาตรฐานความปลอดภัย

5) การบัดกรีเพื่อซ่อมแซมอุปกรณ์ที่ใช้ในห้องปฏิบัติการจะมีไอตะกั่วเกิดขึ้น จึง ต้องทำในบริเวณที่ระบายอากาศได้ดี ผู้บัดกรีจะต้องอยู่เหนือลมเพื่อป้องกันการสูดควันตะกั่ว และควร ล้างมือให้สะอาดทุกครั้งหลังจากบัดกรีแล้ว

4. ความปลอดภัยจากเชื้อโรค

การทำปฏิบัติการทางชีววิทยาที่ต้องใช้ พีช สัตว์ และจุลินทรีย์ ในการทดลองสัตว์บางชนิดอาจนำเชื้อโรคคือแพร่ปรสิตบางชนิดสู่คนได้ ดังนั้นจึง ต้องไม่นำสัตว์ที่จะเป็นพาหะนำเชื้อโรคเข้ามาในห้องปฏิบัติการ จุลินทรีย์บางชนิดอาจเป็นอันตราย หรือทำให้เกิดโรคได้ การทดลองที่ต้องใช้สิ่งต่างๆดังกล่าวจึงต้องทำด้วยความระมัดระวัง การป้องกัน อันตรายจากเชื้อโรคมีข้อควรปฏิบัติดังนี้

1) ตู้เย็นที่ใช้ในห้องปฏิบัติการ มีความจำเป็นสำหรับการทำปฏิบัติการทางชีววิทยา เป็นอย่างยิ่งเพื่อใช้เก็บสิ่งที้นำมาทดลองเพื่อการถนอมรักษาให้ คงคุณภาพโดยใช้ อุณหภูมิต่ำ ต้องไม่เก็บอาหารหรือเครื่องดื่มที่ใช้รับประทานไว้กับสารเหล่านี้

2) ใช้วัสดุอุปกรณ์บางประเภทเพียงครั้งเดียว เพื่อป้องกันการติดเชื้อจึงต้องทำลาย อุปกรณ์เหล่านั้น ทุกครั้งที่ใช้แล้ว

3) เครื่องแก้วที่ใช้ทดลองเกี่ยวกับเชื้อโรค ต้องฆ่าเชื้อด้วยวิธีการที่เหมาะสมก่อน นำไปล้างทำความสะอาดจนไม่มีคราบติดค้างอยู่

4) อุปกรณ์ทำความสะอาดในห้องปฏิบัติการ ต้องไม่เป็นแหล่งสะสมหรือ แพร่กระจายเชื้อโรค

5) เมื่อทำปฏิบัติการเสร็จแล้ว ต้องทำความสะอาดโต๊ะทำปฏิบัติการและอุปกรณ์ ทุกอย่างด้วยสารฆ่าเชื้อโรคที่เหมาะสม

6) ก่อนออกจากห้องปฏิบัติการ ต้องล้างมือด้วยสบู่หรือน้ำยาฆ่าเชื้อโรคทุกครั้ง

7) ควรฉีดวัคซีนป้องกันโรคให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน ที่อาจมีการเสี่ยงต่ออันตรายที่เกิด จากเชื้อโรคบางชนิด (กรณีที่ได้รับคำแนะนำหรือปรึกษาแพทย์)

5. ความปลอดภัยจากไฟไหม้

การเกิดไฟไหม้ในห้องปฏิบัติการมีสาเหตุได้ หลายประการ เมื่อเกิดไฟไหม้ขึ้นในห้องปฏิบัติการ ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของนักศึกษาเป็นสิ่ง แรก อาจารย์ต้องให้นักศึกษาออกจากห้องปฏิบัติการทันที ดึงสัญญาณแจ้งเหตุไฟไหม้ พร้อมกับเรียก ให้คนช่วยเหลือโดยกำหนดหน้าที่ให้คนหนึ่งทำหน้าที่ตัดวงจรไฟฟ้า ปิดท่อแก๊ส ปิดประตูหน้าต่าง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้น้อยที่สุดและป้องกันการลุกลามไปยังห้องข้างเคียง และให้อีกคนหนึ่งรีบใช้ เครื่องดับเพลิงดับไฟที่ลุกไหม้ทันที โดยต้องคำนึงด้วยว่าการใช้เครื่องดับเพลิงชนิดไม่เหมาะสมหรือผิด ประเภท จะทำให้การดับไฟไม่ได้ผลและอาจเกิดอันตรายกับผู้ช่วย ต้องมีสารเคมีที่ใช้ดับไฟอยู่ ประจำห้องปฏิบัติการและมีสภาพการใช้งานได้ดี ผู้ใช้ห้องปฏิบัติการทุกคนต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีใช้ กลไกการท างานของการดับไฟ เพื่อให้สามารถใช้ได้อย่างถูกต้อง และเกิดประสิทธิภาพสารที่นำมาใช้ ดับไฟมี ดังนี้

1) น้ำ

น้ำเป็นสารที่ใช้ดับไฟได้อย่างแพร่หลาย ช่วยทำให้เชื้อเพลิงที่กำลังลุกไหม้ ลด อุณหภูมิลงได้ และไม่มี การลุกไหม้เพิ่มขึ้นใหม่ น้ำใช้ดับไฟที่เกิดจากเชื้อเพลิงประเภทของแข็งได้ดี ไม่ ควรใช้น้ำดับไฟที่เกิดจากสาร ประเภทของเหลวที่ไวไฟ เนื่องจากจะทำให้ของเหลวกระจายออกเป็น บริเวณกว้าง และของเหลวส่วนที่อยู่บน ผิวน้ำยังคงลุกไหม้ และทำให้ไฟลุกลามต่อไปได้

2) โฟมของคาร์บอนไดออกไซด์

โฟมของคาร์บอนไดออกไซด์ มีลักษณะเป็นฟองที่มีสมบัติกั้นอากาศไม่ให้เข้าไปถึง บริเวณที่เกิดไฟไหม้ และป้องกันไม่ให้เชื้อเพลิงที่ระเหยเพิ่มเติมออกมาอีก จึงทำให้เปลวไฟลดลงและ ดับไปในที่สุด โฟมของ คาร์บอนไดออกไซด์ได้จากปฏิกิริยาเคมีของสารแล้วได้แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ เป็นผลิตภัณฑ์ และถูกอัดด้วยความดันสูงบรรจุอยู่ในถัง เมื่อปล่อยสารออกมาด้วยความดันที่พอเหมาะ ก็จะมีลักษณะเป็นฟอง

ข้อปฏิบัติเมื่อเกิดอุบัติเหตุจากสารเคมีหกรั่วไหล

1 ข้อปฏิบัติทั่วไปเมื่อเกิดอุบัติเหตุสารเคมีหกรั่วไหล

- 1) ให้กันผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องออกจากบริเวณที่มีสารเคมีรั่วไหล
- 2) แจ้งผู้รับผิดชอบห้องปฏิบัติการให้ทราบทันที
- 3) บ่งชี้ชนิดของสารที่หกรั่วไหลและหาข้อมูลเพิ่มเติม โดยศึกษาข้อควรปฏิบัติและอันตรายจาก MSDS
- 4) ศึกษาถึงอันตรายที่อาจพึงมีจากกระบวนการหกรั่วไหลหรือการทำความสะอาด และวางแผนรับมือในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน
- 5) ทำความสะอาดบริเวณที่สารเคมีหกโดยด่วน ถ้าสารเป็นอันตรายมากหรือเกินกำลังความสามารถให้รับมืออพยพผู้คน จากบริเวณนั้นโดยเร็วที่สุดและแจ้งอาจารย์หรือผู้รับผิดชอบทันที
- 6) ผู้ทำความสะอาดต้องใช้อุปกรณ์ป้องกันที่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับระดับความเป็นอันตรายของสาร อย่างน้อยที่สุดควร จะมีถุงมืออย่างหนาๆ และเครื่องป้องกันระบบทางเดินหายใจ สำหรับสารที่ให้ไอพิษจะต้องสวมหน้ากากปิดตา-จมูก และปาก
- 7) ถ้ามีการใช้น้ำล้าง ควรระวังการรั่วไหลลงสู่ท่อน้ำทิ้ง แต่อย่างไรก็ตามขึ้นกับชนิดของสารเคมีที่หกด้วย หากเป็นกรด หรือเบสที่ผ่านการสะเทินหรือทำให้เจือจางแล้ว ก็สามารถปล่อยให้ไหลลงสู่ท่อน้ำทิ้งได้
- 8) ควรมีชุดวัสดุดูดซับสำหรับอุบัติเหตุจากสารเคมีหกรั่วไหล (spill kit) ประจำห้องปฏิบัติการ ซึ่งควรประกอบด้วยตัวดูดซับเนื้อเยื่อ สารสำหรับสะเทินกรดและเบส ถุงมืออย่างหนา ที่ตัก และถุงเปล่าสำหรับบรรจุของเสียที่เกิดขึ้นจาก การจัดการสารเคมีที่หกรั่วไหล

2 กรณีสารหกเป็นของเหลว

- 1) ใช้ตัวดูดซับเนื้อเยื่อที่เหมาะสม เช่น chemical-adsorbent spill pillows, vermiculite หรือทรายแมว (cat litter) ชนิดไม่ใส่สารดับกลิ่น เมื่อดูดซับแล้วต้องปฏิบัติกับตัวดูดซับเหล่านี้เสมือนว่าเป็นของเสียอันตราย โดยกวาดหรือ โยกลงภาชนะสำหรับเก็บของเสียอันตรายที่เหมาะสม อย่าใช้น้ำล้างของเหลวจนกว่าจะแน่ใจว่าผลที่จะตามมาคือ อะไร
- 2) ถ้าเป็นกรดให้สะเทินด้วยโซเดียมไฮโดรเจนคาร์บอเนต (NaHCO_3) หรือโซเดียมคาร์บอเนต (Na_2CO_3) ถ้าเป็นเบส แก้ให้สะเทินด้วยกรดซิตริก (citric acid) ใช้กระดาษ pH ตรวจสอบให้แน่ใจว่าสารละลายมีความเป็นกลางก่อน กำจัดทิ้ง

3) หากตัวทำละลายอินทรีย์ไวไฟหกเป็นบริเวณกว้าง ให้ปิดแหล่งกำเนิดไฟหรือตัดอบบริเวณใกล้เคียง เพื่อป้องกันการ ลุกติดไฟ

3 กรณีสารหกเป็นของแข็ง

- 1) สารที่เป็นอันตรายมาก เช่น ว่องไวต่อการเกิดปฏิกิริยารุนแรงหรือระเบิดได้ ให้ปฏิบัติตามคำแนะนำใน MSDS อย่าง เคร่งครัด

2) หากสารไม่เป็นสารอันตรายมาก เช่น เกลือของโลหะที่ไม่เป็นพิษ ให้เก็บกวาดรวบรวมตามปกติ

4 ข้อปฏิบัติทั่วไปเพื่อป้องกันอุบัติเหตุจากสารเคมีหกรั่วไหล

1) ตรวจสอบภาชนะบรรจุสารเคมีเสมอ เมื่อเสื่อมสภาพให้เปลี่ยนภาชนะแล้วทำลายภาชนะทิ้งตามความเหมาะสม

2) การเคลื่อนย้ายขวดสารเคมีเป็นระยะทางไกลๆ (ในบริเวณห้องปฏิบัติการ) ให้ใช้มือข้างหนึ่งจับที่คอขวด และมีมืออีก ข้างหนึ่งรองที่ก้นขวด หรือใช้ภาชนะรองรับที่เหมาะสมบรรจุขวดสารเคมี ดังรูปที่ 1 อย่าจับขวดสารเคมีที่คอขวด หรือหิ้วที่หูเพราะขวดอาจจะหล่นลงมาได้

รูปที่ 1 แสดงการเคลื่อนย้ายสารเคมีระยะทางไกลๆ

3) ในการขนย้ายสารเคมีในระยะทางไกล (ออกนอกบริเวณห้องปฏิบัติการ หรือจากสโตร์เคมี) จะต้องมียุทภัณฑ์ป้องกัน ส่วนบุคคลและภาชนะที่เหมาะสม (เช่น ถังสแตนเลส หรือถังพลาสติกที่สามารถเปิดได้จากสโตร์) มาใส่ขวดสารเคมี เพื่อป้องกันการหกรั่วไหลระหว่างการขนย้ายทุกครั้ง ห้ามใช้ตะกร้าเนื่องจากหากเกิดการแตกของขวดสารจะเกิดการ รั่วไหลได้ หากมีโอกาสที่ขวดจะกระทบกระแทกกันต้องใช้วัสดุกันกระแทกที่เหมาะสมด้วย

4) ภาชนะที่เป็นสแตนเลสควรใช้กับสารเคมีที่ไม่กัดกร่อน เช่น ตัวทำละลายอินทรีย์ ในขณะที่ภาชนะที่เป็นพลาสติกให้ ใช้กับสารเคมีที่กัดกร่อนเช่น กรด

5) หากมีสารเคมีเป็นจำนวนมากต้องใช้รถเข็นช่วยในการขนย้ายร่วมกับตะกร้าที่แข็งแรง อย่าวางขวดสารเคมีบนรถเข็น โดยตรง และควรมีการเตรียมพร้อมสำหรับกรณีเกิดเหตุหกรั่วไหล

6) การถ่ายเทสารเคมีในปริมาณมากๆ ให้ทำในตู้ดูดควัน วางแผนล่วงหน้าและเตรียมพร้อมตลอดเวลาว่าถ้าเกิดการหก รั่วไหลขึ้นจะอย่างไร หลีกเลี่ยงการถ่ายเทสารไวไฟใกล้แหล่งกำเนิดไฟ

7) ไม่ถ่ายเทสารจากขวดบรรจุสู่ภาชนะปากแคบโดยตรง ให้เทผ่านกรวย ปีกเกอร์หรือภาชนะอื่นที่เหมาะสม

8) มี SDS ของสารเคมีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเตรียมอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลพร้อมทั้งอุปกรณ์ทำความสะอาดอยู่ใน ห้องปฏิบัติการเสมอเพื่อจะสามารถหยิบใช้ได้ทันทีเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน

ข้อปฏิบัติเมื่อเกิดอุบัติเหตุต่อตัวบุคคล

1 ข้อปฏิบัติทั่วไปเพื่อหลีกเลี่ยงอุบัติเหตุต่อตัวบุคคล

1) ผู้รับผิดชอบห้องปฏิบัติการพึงจัดหาอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลและอุปกรณ์ปฐมพยาบาลให้เพียงพอและเหมาะสมกับ จำนวนผู้ที่เกี่ยวข้องและระดับความเป็นอันตรายของงานที่ทำ

2) สวมอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลที่เหมาะสมกับระดับอันตรายของงานที่จะทำเสมอ ได้แก่ แว่นตานิรภัย หรือ goggles เสื้อคลุมปฏิบัติการ รองเท้าที่ปิดมิดชิด หากมียาวควรรวบผมให้เรียบร้อย และถุงมือที่เหมาะสมกับความเป็น อันตรายของสาร (ตรวจสอบ MSDS) โดยทั่วไปหากเป็นการทำงานในห้องปฏิบัติการ เคมีควรใช้ถุงมือชนิดไนไตรล์ (nitrile gloves) ที่ทนต่อการซึมผ่านของตัวทำละลายได้ดีกว่าถุงมือยาง (rubber/latex gloves) ที่ใช้ทางการแพทย์

3) การปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับแก๊สหรือสารระเหยที่เป็นพิษหรือมีกลิ่นเหม็นต้องทำในตู้ดูดควัน และสวม หน้ากาก ป้องกันแก๊สหรือสารระเหย

4) ไม่สวมเสื้อคลุมปฏิบัติการและถุงมือไปยังพื้นที่ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น ลิฟต์โดยสาร

5) ห้ามเก็บ รับประทานอาหารหรือเครื่องดื่มในห้องปฏิบัติการ และห้ามใช้อุปกรณ์เครื่องแก้วในห้องปฏิบัติการสำหรับ ใส่อาหารและเครื่องดื่ม

6) อย่าทิ้งสิ่งของเกะกะบริเวณอ่างน้ำ ถึงเวลาจำเป็นจะต้องใช้จะได้มีที่ว่าง

7) ไม่อนุญาตให้ทำงานตามลำพัง นำเด็กหรือสัตว์เลี้ยงเข้ามาในห้องปฏิบัติการ

8) ล้างมือทุกครั้งก่อนออกจากห้องปฏิบัติการ

2 ข้อปฏิบัติเมื่อถูกแก้วบาด

1) พยายามเช็ดเศษแก้วที่มองเห็นชัดเจนออกจากบริเวณแผล

2) ห้ามเลือดโดยใช้น้ำแข็งประคบ กดที่เส้นเลือดหรือรัดที่บริเวณเส้นเลือดที่นำไปสู่บาดแผล ระวัง! อย่ารัด นานเกินไป

3) ทำความสะอาดแผลและใส่ยา ปิดปากแผลให้มิดชิด

4) หากแผลใหญ่หรือเลือดไม่หยุดให้นำส่งหน่วยอนามัยหรือแผนกฉุกเฉินของโรงพยาบาลจุฬาฯ โดยเร็ว

3 ข้อปฏิบัติเมื่อถูกของร้อนหรือไฟลวก

1) แช่น้ำเย็นจัดหรือปิดแผลด้วยผ้าชุบน้ำจนหายอาการปวดแสบปวดร้อน

2) ทายาซีฟิ่งสำหรับไฟไหม้ และน้ำร้อนลวก

3) หากเกิดบาดแผลไฟลวกขนาดใหญ่ให้นำส่งสถานีนีออนามัย จุฬาฯ หรือแผนกฉุกเฉินโรงพยาบาลจุฬาฯ โดยเร็ว

4 ข้อปฏิบัติเมื่อสารเคมีหกรดผิวหนัง

1) ถอดเสื้อผ้าบริเวณที่เปื้อนสารเคมีออกโดยเร็ว

2) เช็ดหรือซับสารเคมีที่หกรดออกให้มากที่สุดโดยเร็ว

3) กรณีสารละลายน้ำแต่ไม่ทำปฏิกิริยากับน้ำ ล้างบริเวณที่สารหกด้วยน้ำไหลปริมาณมากๆ เป็นเวลาอย่างน้อย 10 นาที หรือจนแน่ใจว่าชำระล้างสารออกหมดแล้ว หากสารไม่ละลายน้ำให้ล้างด้วยสบู่ ใช้อ่างน้ำที่อยู่ใกล้ที่สุด

4) หากทราบว่าสารที่หกคืออะไร ให้ดำเนินการต่อไปตามข้อกำหนดเฉพาะของแต่ละสารตาม SDS หรือตามแนวทาง ข้างล่าง ในกรณีที่รุนแรงควรพบแพทย์ทันที

กรณีทราบชนิดสารที่หกกรณีผิวหนัง

1) ในกรณีกรด ล้างน้ำเปล่าปริมาณมากๆ ข้อควรระวัง: ในกรณีกรดซัลฟิวริกเข้มข้นกรด ต้องทำการเช็ดหรือซับออกด้วยผ้าให้ได้มากที่สุดก่อนการล้างด้วย น้ำเปล่าปริมาณมากๆ

2) ในกรณีเบส ล้างน้ำเปล่าปริมาณมากๆ

3) สำหรับฟีนอล ล้างน้ำเปล่าปริมาณมากๆ แล้วค่อยใช้กลีเซอรินอิมัลชันด้วยโบรมีนทา ถ้าฟีนอลหกปริมาณมาก อาจ มีอาการไตวาย (อันตรายถึงชีวิต) ให้รีบส่งโรงพยาบาลทันที

4) สำหรับกรดไฮโดรฟลูออริก ทำให้เกิดแผลที่เจ็บปวดมาก กรดเจือจางจะเห็นผลช้ากว่า ควรหลีกเลี่ยงการใช้อ่างเป็นไป ได้ ห้องปฏิบัติการที่ใช้กรดชนิดนี้ควรเตรียมติดต่อสถานพยาบาลไว้ล่วงหน้าในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน การปฐมพยาบาล เบื้องต้นให้ล้างด้วยน้ำมากๆ และนวดด้วย calcium gluconate gel 2 % และต้องพบแพทย์ในทุกกรณีที่เกิดการ หกรดร่างกายไม่ว่าจะเพียงเล็กน้อยก็ตาม

5 ข้อปฏิบัติเมื่อสารเคมีกระเด็นเข้าตา

1) ล้างตาทันทีโดยใช้อ่างล้างหน้า หรือด้วยน้ำไหลปริมาณมาก ขณะล้างตาต้องพลิกเปลือกตา และ กลอกตาไปมาเป็นเวลาอย่างน้อย 10 นาทีหรือจนแน่ใจว่าชำระล้างสารออกหมดแล้ว ในกรณีสารเคมีกระเด็นเข้าตา ห้ามสะเทินด้วยสารละลายกรดหรือเบสโดยเด็ดขาด

2) นำส่งโรงพยาบาลโดยเร็ว

6 ข้อปฏิบัติเมื่อสูดแก๊สที่เป็นพิษ

1) นำผู้ประสบอุบัติเหตุออกจากบริเวณอันตรายทันที ผู้ช่วยเหลือต้องสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเอง ได้แก่ เครื่องช่วย หายใจ เป็นต้น แก๊สพิษบางชนิดเช่น CO, HCN, NO, COCl₂ และ SO₂ ซึมเข้าผิวหนังได้จึงต้องสวมชุดป้องกันที่ เหมาะสมด้วย

2) ปลดเสื้อผ้าให้หลวม ให้ออกซิเจนถ้าทำได้

3) ถ้าหมดสติ ควรให้นอนคว่ำและตะแคงหน้าไปด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อป้องกันโคนลิ้นกีดขวางทางเดินหายใจและสังเกต ว่าหยุดหายใจหรือไม่

4) ถ้าหยุดหายใจ ให้ผายปอด ไม่ควรใช้วิธี mouth-to-mouth โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสูดแก๊ส HCN เนื่องจากผู้ ช่วยเหลือมีโอกาสได้รับพิษสูง

5) นำส่งโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุดโดยด่วน